

Калиновська Оксана Ігорівна, ад'юнкт
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Будь-який злочин є суспільно небезпечним діянням, який можна характеризувати з різних сторін. Одним із основних і надзвичайно важливих елементів у структурі криміналістичної характеристики злочину є особа злочинця.

Криміналістичне вивчення особи злочинця являє собою один із випадків дослідження та пізнання людини, а також різноманітних аспектів її діяльності. Людина в даному випадку розглядається як особливий носій суттєвих і відносно стійких якостей, які закономірно сформувалися під дією різноманітних обставин соціального середовища, в якому вона перебуває. Чітке уявлення про це, дає В. А. Образцов, який зазначає, що особистість злочинця, характеризується на основі різних ознак, які можуть бути об'єднаними в декілька груп. Однією з таких класифікацій, на його думку, є розподіл ознак особистості на безпосередні незмінні ознаки біологічних властивостей (стать, анатомічна будова) та ознаки, які можуть змінюватися, тобто соціально обумовленими (освітній і професійний рівень [1, с. 41]).

Загалом, особа злочинця вивчається різними науками, такими як кримінологія, кримінальне право, психологія, психіатрія, соціологія, філософія та інші. Дослідженням особи злочинця займалися такі вчені-криміналісти, як Т. В. Авер'янова, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, О. М. Васильєв, І. О. Возгрін, А. В. Іщенко, А. Ф. Зелінський, О. Н. Колесниченко, В. С. Кузмічов, В. О. Образцов, М. В. Салтевський, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та інші.

У криміналістичній літературі особистості злочинця приділялась значна увага. Розглянемо декілька поглядів вчених, на дане визначення. Так, В. Ю. Шепітько під особою злочинця розуміє сукупність психологічних властивостей, характерних для осіб, що вчиняють злочини [2, с. 155]. Він же наголошує на тому, що вивчення особи злочинця вимагає ґрунтовного дослідження психологічного механізму протиправної поведінки, мотивації різних видів злочинів, вивчення ролі та

співвідношення індивідуальних психологічних і соціально-культурних чинників у формуванні особи злочинця й протиправної поведінки, а також дії на особистість стійких і ситуативних станів.

На думку О. Н. Колесніченка, в комплекс ознак особи, як елементу криміналістичної характеристики включаються всі ознаки, які можуть сприяти визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку та викриття злочинця. Частина їх має не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важлива для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця). Зміст даного елементу криміналістичної характеристики визначається набором ознак особи, специфічних для осіб, що вчиняють злочини, і суттєвих для їх ефективного розслідування. Система ознак особи злочинця включає демографічні ознаки, а також ознаки, що відображають деякі моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) та інші [3, с. 39].

А. Ф. Зелінський розглядає особистість злочинця як сукупність соціально-демографічних, психологічних та моральних характеристик, які в тій чи іншій мірі типово притаманні людям, винним у злочинній діяльності певного типу [4, с. 57].

Р. С. Белкін вказував на те, що якщо підсумувати якості особистості, що є об'єктом дослідження кримінології, судової психології, наук кримінального й кримінального процесуального права, то на долю криміналістики залишається дослідження таких відомостей: а) самотинних і психофізичних властивостей особи, дані про які використовуються з метою розшуку й ідентифікації; б) психофізичних властивостей особи, що визначаються й проявляються в способі вчинення злочин; в) методики вивчення особи учасників процесу слідчим і судом, тобто методів і правил вивчення особи в практичних цілях кримінального судового провадження [5, с. 34–35].

Загальну криміналістичну картину структури особистості злочинця можна уявити як таку, яка складається з певних елементів, а саме: а) соціально-демографічні ознаки, як соціальне походження (сімейний стан, посада, національна й професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості); б) рівень розумного розвитку (освітньо-культурний рівень,

знання, навички, вміння); в) моральні якості, ціннісні орієнтації й прагнення особистості, її соціальні позиції та зв'язки, інтереси, потреби, схильності, звички; г) психічні процеси, властивості та стани особистості; д) соціального змісту й прояву таких біофізіологічних ознак, як стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції тощо [6, с. 101].

Вивчення особи злочинця до вчинення нею злочину цілком припустиме і необхідне для правильного уявлення про процес її формування та дію об'єктивних та суб'єктивних факторів, які зумовили злочин.

Тобто, особа злочинця при розслідуванні злочинів, є центральним елементом для розслідування. Вживати дане поняття доцільно у відношенні тих осіб, чия злочинна діяльність відрізняється антисуспільною спрямованістю і суспільною небезпечністю її особистості, які досягли певного віку.

З урахуванням наведених вище властивостей, характеристик, проявів особи злочинця можна дійти висновку, що цей об'єкт дослідження у криміналістиці є елементом криміналістичної характеристики злочинів, який являє собою типову модель особистості людини, що вчинила злочин, з притаманними їй біологічними, психологічними і соціальними властивостями, ознаками, що беруть участь у процесі детермінації механізму злочину, зумовлюють особливості його відбивних можливостей та процесу слідоутворення і разом з тим відчують на собі й відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, що взаємодіють з ними.

Як зазначають науковці, особистісні особливості можуть бути предметом кримінально-правового, криміналістичного і кримінологічного дослідження настільки, наскільки вони пов'язані з вирішенням специфічних завдань правової науки. Наприклад, для криміналістів найбільше значення мають ті, які здатні надати допомогу у вирішенні таких важливих для науки завдань, як визначення основ межі й обсягу кримінальної відповідальності, методики і тактики розслідування, призначення покарання, обставин, що характеризують механізм злочинної поведінки, причин злочинності, а також обставин, пов'язаних із виправленням і перевихованням правопорушників.

Криміналістичну науку цікавлять в узагальненому вигляді лише ті об'єкти, які беруть участь в акті відображення злочину

та його учасників, а також результати цього відображення в навколишньому середовищі. Таким чином, зібрані дані про особу злочинця, дозволяють встановити причетність особи до скоєння суспільно небезпечного діяння та утворює інформаційну основу для розкриття, розслідування й запобігання злочину.

Список використаних джерел

1. Образцов В. А. Криміналістика : учеб. пособие / В. А. Образцов. – М. : Юринкон, 1994. – 680 с.
2. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В. Я. Тація. – Харків : Право, 2001. – 560 с.
3. Колесниченко А. Н. Криміналістическая характеристика преступлений / А. Н. Колесниченко // Советская криміналістика. Методика расследований отдельных видов преступлений. – Киев, 1988. – С. 29–42.
4. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. – Київ : Рубікон, 2000. – С. 240–192 с.
5. Белкин Р. С. Курс криміналістики: частные криміналістические теории : в 3 т. / Р. С. Белкин. – М. : Юристь, 1997. – Т. 2. – 1997. – 464 с.
6. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця / В. М. Мельничок // Юридична Україна. – 2008. – № 11. – С. 97–102.

Ковалевська Євгенія Валеріївна,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Наразі зберігається тенденція до зростання окремих видів злочинності, змінюються її якісні характеристики, суттєво розширюються її межі.

Використання спеціальних знань займає особливе місце в системі засобів і прийомів боротьби зі злочинністю. Використання спеціальних медичних знань у розслідуванні злочинів має велике значення в одержанні доказів за